

POPULUS PRUINOSA-TURONG'INING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

Xalmatova Sh.M

Farg'ona davlat universiteti, dotsent

Tadjibayeva L. A.

Farg'ona davlat universiteti, o'qituvchi.

Annotatsiya.

Maqolada terak turkumiga oid muhofazaga olingan daraxt- turong'i (lot. *Pópulus pruinósa*)ning tarqalishi va ekologiyasi, foydali xususiyatlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlari: turong'i, areal, mintaqa, vegetativ, izolateral, anatomik polisad parenxima, simpodial, cho'l mintaqasi

Turong'i (lot. *Pópulus pruinósa*) - toldoshlar oilasiga mansub daraxt bo'lib, uni mahalliy aholi bir necha nomlar bilan ataydi: zangori bargli terak, kulrang bargli terak, moviy terak, zangori turong'i yoki kulrang bargli turong'i.

Ilmiy nomlari: *Balsamiflua pruinosa* (Schrenk) Kimura, *Populus euphratica f. pruinosa* (Schrenk) Nevski, *Turong'i pruinosa* (Schrenk) Kimura [6].

Tabiatda turong'ilarga tegishli teraklarning uch turi uchraydi [3]:

1. *Populus euphratica* OLIVIER-Furot teragi yoki Furot Turong'i, bu tur Yevrosiyoda, Mo'g'uliston va G'arbiy Xitoydan O'rta Osiyo va Yaqin Sharq orqali Marokashgacha, Janubiy Kavkazorti va Janubiy Ispaniyada alohida o'sadigan joylar bilan keng tarqalgan.
2. *Populus ilicifolia* (ENGL.) ROULEAU- Sharqiy tropik Afrikada uchraydi.
3. *Populus pruinosa* SCHRENK-kulrang terak yoki kulrang bargli terak yoki Turong'i-o'rta Osiyo va G'arbiy Xitoyda uchraydi.

Tarqalishi va ekologiyasi

Tabiatda ushbu turning hududi Markaziy Osiyoni qamrab oladi [2]. U qum va toshlar ustida, daryolar bo'ylab yakka yoki daraxtzorlarda, kamdan-kam hollarda buloqlar

yoki quduqlar atrofida o'sadi. Qozog'iston Respublikasida Orol bo'yi, Qizilo'rda mintaqasi, Betpakdal, Muyun-qum, Balxash, Qizilqum, Turkiston hududlarida tarqalgan. Tarqalish maydoni: O'rta Osiyo, Eron, G'arbiy Xitoy.

Daraxt o'rtacha balandlikda, 4-7 m (15 m gacha), tanasi notekis va ingichka, chodirga o'xshash shoxlangan. Qobig'i qalin, kulrang, bo'sh, chuqur yoriqlarga ega (1-rasm).

1-rasm.

Populus pruinosa-turong'i

Barglari buyrak shaklida, butun, qirrali, to'lqinli yoki ozgina tishli, oxirida chuqurchaga o'xshash yoki kichik uchli shaklda, ikkala tomoni kulrangsimon ko'rinishga ega. Izolateral anatomik tuzilishga ega, ya'ni polisad parenximasi nafaqat yuqori qismida, balki bargning pastki qismida ham mavjud.

Kichik teraklar uzoqdan Populus tremula o'xshash, ammo shoxlarining siyrakligi bilan farqlanadi. Ular suv oqimlari qirg'oqlari bo'ylab yoki kam sho'rlangan, yer osti suvlari sayoz bo'lgan pasttekisliklarda o'sadi. Boshqa barcha teraklardan farqli o'laroq, ularning tanasi monopodial ravishda emas, balki tol (Salix) singari simpodial ravishda o'sadi.

Turong'i boshqa yog'ochli o'simliklar deyarli o'sishi mumkin bo'lmagan joylarda, qurg'oqchilik va sho'rlanishga muvaffaqiyatli qarshi turish qobiliyati tufayli o'sa oladigan qimmatli daraxt turidir. To'qay o'rmonlarida daryo qirg'oqlarini mustahkamlaydi, ularni eroziyadan himoya qiladi, shuningdek, qumlarning harakatini to'xtatib, himoya funksiyalarini muvaffaqiyatli bajaradi. Qozog'iston va

AQShda muqaddas daraxt sifatida e'tirof etiladi. U eng og'ir ob-havo sharoitlariga bardosh bera oladi. Qozog'istonda Jelturong'i, ya'ni shamolni chaqiradigan Turong'i deb ataydilar. Issiq mavsumda ham bu daraxt yaxshi soya beradi.

Turong'i daraxti g'ayrioddiy, chunki u turli shakldagi barglarga ega. Agar siz poyaning pastki va yuqori qismidan novdalarni olsangiz, unda ular turli xil daraxtlardan olinganga o'xshaydi. Shuning uchun Turli bargli turong'i yoki Turli bargli terak deb ataladi. Bu daraxtlar, arboristlarning ta'kidlashicha, yuqori zichlikdagi ko'chatlarni hosil qilmaydi, lekin bir-biridan uzoqda o'sadi. Turong'i noyob daraxt sifatida Qozog'iston tabiatining "Qizil kitobi" ga kiritilgan. Uni kesish ta'qiqlanadi.

Noyob daraxt ko'chatlarini yetishtirish murakkab va ko'p vaqt talab qiladigan jarayondir. Daraxtni qalamchalar yoki payvandlash usulida ko'paytirish qiyin. Ammo hozirda ushbu daraxtni sun'iy o'stirish usuli ishlab chiqilgan.

Ushbu o'simlik O'zbekistonda ham muhofazaga olingan bo'lib, "Yozyovon cho'llari" tabiat yodgorligi-Markaziy Farg'onaning Yozyovon va Qo'shtepa tumanlari shimoliy-g'arbiy qismida tabiiy holatda o'sadi (1-rasm).

Umuman olganda, turong'i va terakning boshqa turlari atrof-muhit uchun juda foydali o'simliklar bo'lib, shaharlarni ko'kalamzorlashtirish uchun juda qulay. Teraklarning deyarli barcha turi ortiqcha parvarishni talab etmaydi, tez o'sadi, masalan, yiliga 2-4 metrga o'sishi mumkin. Harorat o'zgarishiga, o'g'ir ekologik sharoitga chidamli va havoni samarali tozalashga qodir. Ushbu o'simliklar qayta ishlanadigan karbonat angidrid hajmi va kislorod ishlab chiqarish bo'yicha yetakchi o'rinda turadi. Masalan, katta yoshli terak yozda 45 kg CO₂ ni o'zlashtirsa, eman 28 kg, jo'ka 16 kg, archa esa 6 kg CO₂ni o'zlashtiradi. Kanserogenlarni yaxshi o'zlashtiradi, benzin, xloroform, og'ir metall tuzlari va boshqalarning zararli ta'sirini kamaytiradi. Har yili bitta daraxt atmosferadan taxminan 20-30 kg atmosfera chiqindisi va changni yutadi.

Adabiyotlar:

1. Populus pugnosa // Ботанический словарь / сост. Н. И. Анненков. — СПб.: Тип. Имп. АН, 1878. — XXI + 645 с.
2. Комаров В. Л. Род 357. Тополь — Populus L. // Флора СССР = Flora URSS : в 30 т. / гл. ред. В. Л. Комаров. — М. ; Л. : Изд-во АН СССР,

1936. — Т. 5 / ред. тома В. Л. Комаров. — С. 223. — 762, XXVI с. — 5175 экз.

3. Соколов С. Я., Шипчинский Н. В., Ярмоленко А. В. Род 3. Populus L. — Тополь // Деревья и кустарники СССР : дикорастущие, культивируемые и перспективные для интродукции : в 6 т. — М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1951. — Т. 2 : Покрытосеменные / ред. С. Я. Соколов. — С. 186. — 612 с. — 2500 экз.
4. Khalmatova, S. M., Tadjibaeva, L., & Salimov, N. (2022). THE NEED TO DEVELOP INNOVATIVE METHODS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(10), 405-409.
5. Tadjibayeva, Lolaxon Akbarali Qizi (2022). DRACAENA MARGINATA AYRIM BIOEKOLOGIK XUSUSIYATLARI VA KO'PAYTIRISH USULI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (10-2), 716-719.
6. <https://www.plantarium.ru/page/view/item/29723.html>
7. Tadjibayeva Lolaxon Akbarali qizi. Yirik shaharlarda ekologik sof muhit yaratishda manzarali o'simliklarning o'rni, ularni o'ziga xos xususiyatlari. Modern Science and Scientific studies, 2022 yil.
8. Tadjibayeva Lolaxon Akbarali qizi. (2023). SELITEB LANDSHAFTLARDA TUPROQLARNING IFLOSLANISHI VA CHIQUINDILAR MUAMMOSI. Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies, 2(4), 515–517. Retrieved from
9. Khalmatova Shakhstakhan Madaminovna, Gaybullayeva Madina Furkatovna, Akramov Adakhamjon (2023) "SIGNIFICANCE OF SOIL FERTILITY IN FERGANA REGION" Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities Том 11 Номер 4 Страницы 1320-1324
10. Gaybullaeva M F "The Role Of Biomass In Saving Natural Resources" 2021/2/28 The American Journal of Horticulture and Floriculture Research page 6
11. Gaybullaeva M, Akramov A "Conservation of flora" Asian Journal of Multidimensional Research 2021 page 195
12. <https://rossaprimavera.ru/article/2a179a48>

